

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 340.5

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2022.18>

Н. А. Аббасова

ад'юнкт

Військової академії Збройних Сил Азербайджану

orcid.org/0000-0002-2485-388X

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Правова система, що є складне соціальне явище, постійно розвивається і змінюється під впливом процесів диференціації та інтеграції. У статті послідовно перераховані етапи історії розвитку правової системи Азербайджанської Республіки та простежується процес створення нових галузей права, на основі аналізу конкретних джерел права кожного історичного етапу. Звернуто увагу на співвідношення класичної (традиційної) та похідної галузей права, що входять у правову систему Азербайджану в даний період, виявлено тенденції розвитку елементів, які раніше були юридичним інститутом чи юридичною одиницею, ставати самостійною галуззю права. При вивченні правової системи будь-якої країни слід уникати універсальних узагальнень та проводити культурно-історичну конкретизацію відповідної країни. При цьому надмірне використання загальних та глобальних понять може призвести до серйозних помилок та негативних наслідків на практиці. Це з тим, що у національному самосвідомості відхід національно-культурних витоків неприйнятний під час проведення правових реформ, і такі реформи не підтримуються у суспільстві. Не слід забувати, що феномен права – це абстрактна логічна система, а й культура, заснована на загальноприйнятих у суспільстві критеріях справедливості і гуманізму. При вивченні особливостей історії розвитку азербайджанської правової системи слід мати на увазі, що наша вітчизняна юридична наука не має в своєму розпорядженні достатніх відомостей про етногенез і архетипи права в Азербайджані. Можна зустріти дослідницькі роботи, що охоплюють конкретний історичний період та присвячені якомусь конкретному структурному елементу правової системи. Однак, на жаль, етапи розвитку правової системи Азербайджану не вивчені як єдина система, взаємопов'язана і відповідно до історичної послідовності. Сьогодні актуальним є вивчення таких питань, як генезис азербайджанського права, специфіка його форм та інститутів, історія правової думки азербайджанського народу.

Ключові слова: правова система Азербайджану, історія права Азербайджану, розвиток правової системи, сучасна правова система, нові галузі права, медичне право, поліцейське право, комплексні галузі.

Abbasova N. A. FORMATION OF THE LEGAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE MODERN PERIOD

The legal system, which is a complex social phenomenon, constantly develops and changes under the influence of processes of differentiation and integration. The article sequentially lists the stages of the history of the development of the legal system of the Republic of Azerbaijan and traces the process of creating new branches of law, based on an analysis of the specific sources of law of each historical stage. Attention is drawn to the correlation between the classical (traditional) and derivative branches of law that are part of the legal system of Azerbaijan at the present time, and trends in the development of elements that used to be a legal institution or legal unit, to become an independent branch of law, are revealed. When studying the legal system of any country, universal generalizations should be avoided and a cultural and historical specification of the corresponding country should be carried out. At the same time, excessive use of general and global concepts can lead to serious errors and negative consequences in practice. This is due to the fact that in national self-consciousness, a departure from national-cultural sources is unacceptable when carrying out legal reforms, and such reforms are not supported in society. It should not be forgotten that the phenomenon of law is not only an abstract logical system, but also a culture based on the criteria of justice and humanism generally accepted in society. When studying the features of the history of the development of the Azerbaijani legal system, it should be borne in mind that our domestic legal science does not have sufficient information about the ethnogenesis and archetypes of law in Azerbaijan. You can find research papers covering a specific historical period and devoted to any specific structural element of the legal system. However, unfortunately, the stages of development of the legal system of Azerbaijan have not been studied in the form of a single system, interconnected and in accordance with the historical sequence. Today, it is important to study such issues as the genesis of Azerbaijani law, the specifics of its forms and institutions, the history of the legal thought of the Azerbaijani people.

Key words: legal system of Azerbaijan, history of law in Azerbaijan, development of the legal system, modern legal system, new branches of law, medical law, police law, complex branches.

Вступ. Законодавство та державний механізм кожної країни формуються та діють на основі її унікального історико-культурного розвитку.

Безумовно, географічне положення країни, етапи історичного розвитку, національні, релігійні, культурні та інші особливості є важливими чин-

никами формування правової думки та правової культури, а також правової системи держави. Грецьке слово «система», що означає «союз» або «складання частин», означає ціле, що складається з взаємопов'язаних і взаємодіючих частин. Стосовно права поняття системи означає об'єднання окремих частин права в єдине ціле. Іншими словами, правова система є складним, постійно розвивається соціальним явищем, що встановлює закони суспільного життя в нормативній формі. У доктрині національного права Азербайджану правова система трактується як внутрішня структура, заснована на логічному єдності та взаємній гармонії правових норм, що характеризується розподілом права на відносно самостійні частини [1, 222].

Питання історії права предмет дослідження багатьох представників правової науки, зокрема й у Азербайджані. Причиною цього є необхідність формування спеціальних курсів з історії та теорії права при підготовці майбутніх юристів, так і розвиток системи права в рамках правової держави. Серед провідних фахівців у галузі історії права слід назвати М. Мелікову [2], Х. Ісмаїлова [3], Р. Алекперова та С. Салімова [4]. Багато розробок, пов'язаних із окремими галузями права, де обов'язково є звернення до історично витоків. Це праці Е. Алієва [5], А. Асадова [6], С. Гасанова [7], А. Мустафазаде, З. Асланова [8] та інших. Ми розглянули проблему у вигляді огляду наявних позицій та думок.

Метою цього дослідження є аналіз підходів до проблеми історії правової думки в Азербайджані, виявлення невирішених питань у формуванні загального концептуального підходу в обґрунтуванні та подальшому розвитку історії права як окремої галузі юридичної науки.

Методика проведення дослідження. Методика дослідження пов'язана з аналізом підходів у сучасних дослідженнях з історії та теорії права на основі концептуальних досягнень правової науки. До аналізу залучено працю вчених як радянського, так і пострадянського простору, у тому числі й вітчизняних.

Результати досліджень.

Правова система чи система права?

Деякі теоретики використовують терміни «правова система» та «система права» для опису двох різних підходів до правової системи у вузькому та широкому значенні. У вузькому сенсі правова система визначається інституціоналізованою структурою і включає міжелементну взаємозалежність, взаємоспіввідношення та міждисциплінарну структуру. У найширшому сенсі правова система є складною категорією, що включає, крім інституціоналізованої структури, та інші компоненти правового життя суспільства, що відбивають правову організацію нашого суспільства та держави загалом. У цьому сенсі правова

система, поряд із самим правом, охоплює правове мислення, правову культуру, правову освіту, правовідносини, правопорядок, правові традиції та інші важливі складові.

Слід зазначити, що питання про те, з яких елементів складається правова система, досі є предметом дискусій у науковій літературі. Якщо розглядати юридичну доктрину в хронологічному порядку, можна побачити, що ставлення до структурної структури категорії правової системи змінювалися з часом. Наприклад, 1979 р. проф. Ю.А. Тихомиров зазначав, що поняття правової системи включає у собі законодавство та інші джерела права, мети і принципи регулювання, і навіть системні відносини [9, с. 33]. На думку автора, йдеться:

- про праворозуміння, правосвідомість, ідеї, теорії та образи права;
- про проектування права, про прогнозування, програми та стратегії, плани розвитку законодавства та правового забезпечення;
- про правотворчість, про регламентовані стадії розробки проектів законів та інших правових актів, їх обговорення, прийняття та набрання чинності;
- про правозастосування, включаючи канали управлінської та судової діяльності, практику соціальних установ та бізнес-структур, динаміку ставлення громадян до права;
- про контрольню оціночний механізм, що включає правовий моніторинг та аналіз інформації про дію норм та інститутів, їх ефективність, аналіз колізійних ситуацій та суперечок, виявлення відхилень від правових моделей та їх корекцію [10, с. 15-22].

У підручнику «Теорія загального права» С. С. Алексєєва, що відноситься до порівняно пізнішого історичного періоду, ми бачимо, що поряд з правом, його джерелами, а також актами застосування норм права, правовідносини та права людини та свободи входять до категорії правової системи [11, с.87-88]. У 1987 р. Н.І. Матузов у своїй монографії «Правова система та особистість» зазначав, що правова система суспільства утворена такими елементами:

- 1) право як сукупність норм, створених та охоронюваних державою;
- 2) законодавство (нормативні акти) як форма вияву правових норм;
- 3) правові інститути, що реалізують правову політику держави;
- 4) судова практика та інша юридична практика;
- 5) механізм правового регулювання;
- 6) процес реалізації права (включаючи акти застосування та тлумачення);
- 7) права, свободи та обов'язки громадян (право в суб'єктивному сенсі);

- 8) правовідносини;
- 9) законність та правопорядок;
- 10) правова ідеологія;
- 11) суб'єкти права;
- 12) системні відносини, що забезпечують єдність, повноту та стійкість правової системи;
- 13) інші юридичні явища, що створюють «інфраструктуру» правової системи (юридична відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус та ін) [12, с.25].

Структурні елементи правової системи у сучасній юридичній літературі не конкретизовано. Наприклад, П. Рабинович зазначає, що «структура правової системи означає об'єктивне вивчення внутрішньої організації права конкретної держави» [13, с.298]. З іншого боку, проф. В.М. Синюков досить широко трактує зміст правової системи та відносить до правової системи такі елементи:

- законодавча система;
- структура правоохоронних органів та організацій;
- регіональна та місцева правова інфраструктура;
- Система контролю та інспекції;
- система профілактики правопорушень та соціального контролю;
- система правової інформатизації та правової комунікації;
- Організація правової реабілітації правопорушників;
- Інфраструктура прав людини;
- альтернативні форми вирішення спорів;
- система правової освіти, система підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів;
- «мозкові центри» генези, створення та захисту правової ідеології;
- принципи панівного правового мислення;
- Система релігійно-правового регулювання;
- методи легалізації соціальних фактів [14, с.198].

Однак М. І. Байтін виступає проти такого розширювального тлумачення системи права, стверджуючи, що воно «створює гіпертрофовану широку картину системи права, взаємовпливу правових подій на події історико-політичні, соціокультурні, національно-релігійні, життя суспільства та держави, призводить до стирання кордонів між правовими та неправовими подіями» [15, 28-39]. Всупереч позиції М.І. Байті, слід зазначити, що подібна «плутанина» призводить до відходу від суто позитивістської позиції у вивченні такої складної категорії, як правова система, та перетворенню її на предмет дослідження у соціальних науках загалом.

Вітчизняні автори Ф. Мехтієв та Е. Гулієв вважають, що різницю між «правовою системою» і «системою права» створено штучно в російській юридичній літературі, і цей поділ не має практичного значення. У свою чергу, автори підкрес-

люють, що поняття правової системи складається не тільки з правових норм, але й організаційних, соціокультурних явищ, пов'язаних з реальністю, і включає три групи правових явищ у правовій системі:

1) правові норми, установи та напрями (нормативна сторона) – сукупність правових норм, що визначаються, або санкціонованих державою, що охороняються його примусовою силою суспільних цінностей;

2) сукупність юридичних інститутів та результати їх діяльності (організаційні сторони та юридична практика) – сукупність законодавчих, виконавчих, судових та правоохоронних органів держави, а також юридичних осіб та організацій, що надають різні види юридичних послуг населенню, їх діяльність та досвід, що виник у зв'язку з цим;

3) сукупність панівних у суспільстві правових поглядів, уявлень, ідей (правова культура), сукупність думок, уявлень, думок і почуттів суспільства загалом, і навіть різних соціальних груп, верств, окремих осіб, теоретичні підходи до системи правових і правових інститутів суспільстві [8, с. 121].

Ще одним моментом плутанини в юридичній літературі є вживання, поряд з поняттями правової системи, як правова система третього поняття – поняття правового сімейства. Іноді звана сімейством правових систем, ця категорія сприймається як сукупність національних правових систем. У юридичній літературі можна знайти численні типологічні угруповання національних правових систем, і іноді кажуть, що «кількість класифікацій правових сімейств дорівнює кількості компаративістів» [2, с. 104].

За загальноприйнятою у доктрині світового права класифікації виділяють такі правові сімейства:

- 1) романо-німецька;
- 2) англо-саксонська (загальне право);
- 3) сімейство релігійно-канонічного права;
- 4) сімейство соціалістичного права;
- 5) сімейне право, засноване на звичайному праві.

У юридичній літературі існує кілька різних позицій щодо того, до якого правового сімейства належить правова система Азербайджану. Наприклад, професор В.М. Синюков зазначає, що слов'янське правове сімейство включає російське право (Росія та її суб'єкти), західно- та східнослов'янське право (Україна, Білорусія, Болгарія, Чехія, Словаччина, Сербія, Чорногорія, Боснія та Герцеговина, Хорватія, Македонія, Румунія, Молдова, Греція, Угорщина), євразійське право (Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан) та закавказьке право (Грузія, Вірменія, Азербайджан, Південна Осетія, Абхазія) [14, с. 190]. Поділ слов'янського права такі структурні частини зумовлено переважно очевид-

ними культурними відмінностями між неслов'янськими державами. Навіть території у складі Росії, такі як Татарстан та Башкортостан, традиційно відносяться до греко-візантійсько-слов'янського типу. Причина, через яку азербайджанська правова система належить до слов'янського правового сімейства та закавказької галузі права, полягає в тому, що Азербайджан довгий час був частиною Російської імперії, а згодом – СРСР.

Етапи розвитку правової системи Азербайджану

Як відомо, у доісламських давньоазербайджанських державах (рабовласництво та ранній феодалізм) як регулятори суспільних відносин використовувалися звичаї, релігійні норми, а також царські та шахські укази. Джерела права, що належать до цього періоду, дають відомості про існування таких сфер, як право власності, зобов'язальне право, право на шлюб, право на позов і кримінальне право з чітко регламентованою кримінально-виконавчою системою [4, 31].

З приєднанням Азербайджану до Халіфату у VII столітті у цій сфері встановилася гегемонія ісламської правової системи та суспільні відносини регулювалися ісламським правом. Як основні джерела ісламського права, що мало досить досконалу систему, використовувалися Коран, Сунна, кіяс, іджма', фетви і адат (звичаї). У рамках громадянського права, що займає особливе місце в ісламському праві і має чіткі та продумані норми, стали виділятися дві підгалузі – речове право та договірне право. Спадкові відносини було виведено зі сфери сімейного правничий та стали самостійним предметом права. Цей історичний період характеризувався наявністю галузі кримінального права, що передбачає як світські, і майбутні (божественні) покарання, і навіть суд, керований нормами юриспруденції.

До початку XIX століття в Азербайджані продовжувало панувати ісламське право, а релігійні джерела, як і раніше, вважалися основним джерелом права. Навіть після встановлення Російської імперії в Азербайджані невизнання ісламського права може розглядатися як неповага та придушення національних звичаїв та традицій (справа була суворо виключена з юрисдикції шаріатських судів) [3, с. 334].

У XVIII–XIX століттях внаслідок впливу європейського імперіалізму на мусульманські суспільства вестернізація правових систем мусульманських країн, а також розвиток вчення класичної юриспруденції ісламської стали сповільнюватися. Правові системи мусульманських товариств, що знаходилися безпосередньо під колоніальним пануванням, зазнали характерних трансформацій у дотуку до правової культури колоніальної держави. Аналогічна ситуація спостерігалася й у Азербайджані. Внаслідок послідовних адміні-

стративних (судових) і судових реформ, що проводяться Російською імперією в XIX столітті, позиції мусульманського права ослабли, а релігійне право було витіснене світським правом. Виникнення нових суспільних відносин у суспільстві спричинило появу нових правових норм та галузей права.

У вказаний час майже всі галузі права, що існували в правовій системі Російської імперії, були представлені і в системі Азербайджану. У правовій системі Азербайджану сформувалися нові галузі права, яких раніше не існувало, як адміністративне право, аграрне право, страхове право. Звісно, суспільні відносини, пов'язані з предметом регулювання цих сфер, були новими. У минулому ці відносини регулювалися нормами інших галузей права, але значні суспільно-політичні зміни у суспільстві, і навіть адміністративно-правові реформи створили необхідність детальнішого, вдосконаленого регулювання цих відносин, у результаті відповідні галузі права стали самостійними. Поряд із новими галузями права значно вдосконалювалися класичні галузі права, такі як майнове право, кримінальне право, судова практика.

Проголошення державної незалежності в 1918 дозволило провести радикальні реформи в соціальній структурі, державному устрої та правовій системі Азербайджану. Ухвалення законодавчим органом Азербайджанської Демократичної Республіки актів, що охоплюють більшість сфер життя суспільства, продемонструвало намір нової незалежної держави провести масштабні реформи у цивільній, кримінальній, адміністративно-процесуальній та, головне, конституційній сферах. Основними джерелами права у період існування Азербайджанської Демократичної Республіки є ухвали Національної Ради, закони парламенту, законодавчі акти Кабінету Міністрів. У той самий час слід зазначити, що, постанови і розпорядження, прийняті під час правління Бакинського Ради та царської Росії, використовувалися як джерело права, адаптований до нових умов. Головною особливістю, яка відрізняла правову систему Азербайджанської Демократичної Республіки від колишніх правових систем, було надання виборчого права всім громадянам (як чоловічої, так і жіночої статі). Розвиток виборчого права у суспільстві призвело до створення достатньо підготовленого для свого часу виборчого законодавства, що регламентує найдрібніші деталі.

Ще одним нововведенням у правовій системі Азербайджанської Демократичної Республіки стало створення митних органів незалежної держави та правове регулювання їхньої діяльності. Згідно з постановою від 10 серпня 1918 року, що забезпечила функціонування митної системи в період Азербайджанської Демократичної Республіки, насамперед було створено митниці у найбільш затребуваних місцях та з необхідним

числом службовців, а також відповідні організаційні структури. Згодом ухвалення численних рішень у парламенті з питань митної справи призвело до виділення митного права в окрему сферу. Прийняття численних нормативних актів у сфері судочинства (особливо у зв'язку з діяльністю військових судів) у період призвело до розвитку відповідних галузей права.

З прийняттям першої Конституції 1921 року було визначено новий напрямок розвитку правової системи Азербайджану, і почався новий етап розвитку. Основні положення різних галузей права безпосередньо закріплювалися у Конституції, чітко визначалися межі (предмет регулювання) регульованих ними суспільних відносин. Власність на землю в Азербайджані, як і інші суспільні відносини, пов'язані із землею, переважно регулювалися аграрним законодавством. Виникнення нового типу суспільних відносин, пов'язаних із землеволодінням, спонукало Радянську владу прийняти нові акти. Ухвалення в 1935 році нового Типового статуту сільськогосподарської артілі дозволило поглибити відносини зі структурою колгоспів, а також доповнити правову систему новою галуззю права – земельним та колгоспним правом.

Слід зазначити, що джерела радянського права Азербайджані характеризувалися повною світською. Сучасні кодифіковані акти також вперше трапляються саме в рамках радянської правотворчості. Як відомо, до застосування радянського законодавства інститут кодифікації ісламського права, який панував на території Азербайджану, було привнесено з інших мусульманських країн. Загалом у Радянському Азербайджані кодифіковані акти, тобто. кодекси були прийняті в більшості областей правової системи - цивільного права, сімейного права, трудового права, кримінального права, кримінально-процесуального права, цивільного процесуального права.

Друга світова війна, що почалася, зажадала створення суворого законодавства з використанням усіх законних методів і засобів для зміцнення як фронту, так і тилу. Галузями, що найбільш змінилися за роки війни, були спадкове право, трудове право, колгоспне право, сімейне право, кримінальне право та процесуальне право.

У повоєнні роки, поряд із традиційними джерелами права, до переліку джерел азербайджанського права були включені також і рішення Пленуму Верховного суду. Ще одним нововведенням в азербайджанській правовій системі у роки стало виділення права соціального забезпечення у самостійну галузь права. Також із прийняттям у 1973–1979 роках Водного кодексу, Земельного кодексу та Лісового кодексу виникла необхідність визнання екологічного права окремою галуззю права, що регулює відносини, що виникають

у зв'язку з об'єктами, тобто усі відносини в галузі взаємодії природи та суспільства [6, с. 40].

З ухваленням 31 серпня 1991 року «Декларації про відновлення державної незалежності Азербайджанської Республіки» було зроблено важливий правовий крок щодо відновлення багатовікових традицій державності азербайджанського народу. Прийняття «Конституційного акта державної незалежності Азербайджанської Республіки» 18 жовтня 1991 р., який вважається стратегічним документом для держави, стало першим кроком у формуванні правової бази незалежної республіки. Цей Закон, поряд із встановленням основ державного устрою, політичного устрою та економічного розвитку незалежної Азербайджанської Республіки, сформував законодавчу базу для підготовки Конституції, що відповідає новим вимогам та ставить нові цілі.

Прийняття першої Конституції незалежної Азербайджанської держави на референдумі 12 листопада 1995 ознаменувало початок нового етапу у розвитку правової системи. Конституція 1995 р. передбачала приватну власність, Конституційний суд, місцеве самоврядування (муніципалітети) та інші нові інститути, чужі радянському праву, наголошуючи на необхідності радикальної реформи правової системи. Послідовні судово-правові реформи, зокрема, «Про заходи щодо здійснення судової реформи» (1 грудня 1998 р.), «Про модернізацію судової системи» (19 січня 2006 р.), Укази Президента Азербайджанської Республіки «Про поглиблення реформ у судовій системі» (3 квітня 2019 р.), а також інші численні законодавчі акти повністю змінили та покращили рівень функціонування судової системи Азербайджану та якість її роботи.

Обговорення результатів. Як видно з короткого історичного екскурсу, правова система країни розвивається досить динамічно та активно реагує на зміни соціальної структури суспільства та державного устрою. Чинна правова система Азербайджану продовжує свою еволюцію, інакше виникнуть гострі протиріччя між регульованими законом суспільними відносинами та законом, що є інструментом регулювання, внаслідок чого закон втрачить свою функцію, що регулює.

На основі аналізу багатьох досліджень за національною правовою системою Азербайджану можна відзначити, що в останній час правова система Азербайджану включає наступні галузі права: конституційне право, цивільне право, кримінальне право, кримінально-виконавче право, адміністративне право, аграрне право, фінансове право, екологічне право, господарське (підприємницьке) право, міграційне право, трудове право, право соціального забезпечення, сімейне право, житлове право, міжнародне загальне право, міжнародне право, цивільно-процесуальне право, кримінально-

процесуальне право, адміністративно-процесуальне право. Слід зазначити, що це перелік перестав бути вичерпним, оскільки складових елементів правової системи характерні як процеси інтеграції, і процеси диференціації. В цілому бурхливий розвиток суспільних відносин в окремих сферах суспільного життя призводить до відділення юридичних галузей або інститутів від тієї галузі права, в якій вони вирости і стали новою самостійною галуззю права.

Останнім часом дослідники доктрини права в Азербайджані активно розробляють теоретичні засади нових галузей права. Однією з нових областей права є медичне право. Існування цієї галузі як самостійної обговорювалося на конференції «Медичне право як нова галузь азербайджанської правової науки», організованій Інститутом права та прав людини Національної академії наук Азербайджану 21 лютого 2018 року. Виступаючи на конференції, доктор юридичних наук, професор Айтен Мустафазаде зауважила, що «медичне право охоплює все, від закону ембріона до права трупа» і говорила про необхідність викладання медичного права в Азербайджанському медичному університеті та інших юридичних вишах і навіть про заснування ступеня магістра медичного права у вищих навчальних закладах. Як видно, наукове співтовариство вже розглядає медичне право як нову галузь науки та дискутує про порядок його регулювання (медичне право, що формується у процесі становлення, функціонування та розвитку сфери охорони здоров'я, а також у процесі регулювання медичної діяльності, охорони здоров'я громадян, надання медичної допомоги, організації лікувально-діагностичного процесу, здійснення лікувально-профілактичних заходів та санітарно-епідеміологічних заходів, медичного обслуговування, санаторно-курортного лікування, і є сукупністю правових норм, що регулюють зазначені відносини) [8, с. 14].

Ще недавно було запропоновано виділити ембріональне право як новий правовий інститут у рамках медичного права. Основна відмінність ембріонального права з інших галузей права у тому, що у ембріональних правовідносинах суб'єкт, т. е. зародок, неспроможна захищати свої права, як суб'єкт. Внаслідок розвитку ембріональної правової системи права майбутньої дитини будуть гарантовані ще у внутрішньоутробному періоді [16].

Починаючи з 1990-х років термін європейське право почав активно використовуватися в міждержавній практиці європейських країн, міжнародно-правовій системі, а також у юриспруденції. Європейське право, яке трактується по-різному, розуміється в доктрині азербайджанського пра-

ва як «система правових норм, що регулюють суспільні відносини, що сформувалися в ході інтеграційного процесу в рамках європейських організацій» [17].

Лікар юридичних наук Е.А. Алієв представляє поліцейське право як новостворену галузь права та пропонує називати його «поліцейським правом», як сукупності правових норм, що регулюють діяльність держави у сфері охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю [18, с. 12]. Таких прикладів можна навести достатню кількість. Так, господарське право є «сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини в галузі економіки» [5, с. 8], корпоративне право – це «сукупність складних правових норм, що регулюють майнові, особисті немайнові, організаційні, управлінські елементи [8, с. 30], інформаційне право трактується як «комплексна область права, що регулює суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виробництвом, обробкою та споживанням інформації» [19, с. 15].

Вважається, що у багатьох випадках визнання самостійності правового поля потрібен системний акт, т. е. кодекс. Однак, це серйозна помилка. Насамперед слід зазначити, що ставлення між областю правничий та склепінням норм, які стосуються цій галузі права, аналогічно відношенню між областю правничий та областю законодавства, тобто. Існують зовнішні форми вираження (формально джерела права). З іншого боку, твердження про те, що «якщо є правове поле, то має бути і однойменний кодекс», є невірним. У правовій системі можна зустріти «галузі права без кодексу», а також «кодекси без галузі права». Наприклад, наявність в Азербайджанській Республіці Кодексу торговельного морського судноплавства не є підтвердженням створення самостійної, однойменної юридичної особи. Або відсутність однойменного кодифікаційного акта у сфері фінансового права, що є самостійною галуззю права, не обмежує предмет регулювання цієї галузі права. Можна навести інші аналогічні приклади [20].

Висновки. Загалом основу правового регулювання складає сукупність загальноправових актів, які приймаються органами державної влади у встановленій формі та в установленому порядку, інакше кажучи, система законодавства. Під час обговорення органічного зв'язку правової системи держави та системи законодавства слід мати на увазі, що до змісту законодавчого акта можуть входити правові норми, що належать до кількох різних галузей права. Таким чином, правова система та система законодавства – це дві різні сторони однієї й тієї самої сутності, образно кажучи, як дві сторони однієї медалі.

Литература

1. Məlikova M.F. Hüquq nəzəriyyəsi. Dərslük. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş üçüncü nəşr. Bakı: Elm və Təhsil, 2019. 448 s.
2. Qılıcof İ., Məmmədov İ. Hüququn mənbələri. Bakı : Araz nəşriyyatı, 2006. 306 s.
3. İsmayılov X. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Bakı : Nurlan, 2006. 720 s.
4. Əkbərov R., Səlimov S. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Bakı : "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2003. 488 s.
5. Əliyev E.Ə. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi hüququ: ümumi müddəalar. Monoqrafiya. Bakı : "Günəş" nəşriyyat poliqrafiya müəssisəsi, 2017. 252 s.
6. Əsədov A.Ə., Axundzadə L.T., Quliyeva Z.N. Ekologiya hüququ. Dərslük. Bakı: Adiloğlu, 2007. 512 s.
7. Həsənov S.S. Korporativ hüquq. Dərs vəsaiti. Bakı : Elm və təhsil, 2018. 327 s.
8. Mehdiyev F., Quliyev E. Hüquq nəzəriyyəsi. Bakı, "Gənclik" nəşriyyatı, 2017, 432 səh. 121 s.
9. Тихомиров Ю.А. Правовая система развитого социализма. *Сов. государство и право*. 1979, № 7, с. 33.
10. Тихомиров Ю.А. Циклы правового развития. *Журнал российского права*. № 10, 2008.
11. Алексеев С.С. Общая теория права: курс в 2 Т. М. : Юрид. Лит. Т. 1. 1981. 361 с.; с. 87-88
12. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 294 с.
13. Рабинович П.М. Основы общей теории права и государства: Учебн. пособие. Изд. 7-е, с изм. Харьков: Консум, 2005. 317 с.
14. Синюков В.Н. Российская правовая система. Ведение в общую теорию. М.: Норма, 2010. 198 с.
15. Байтин М.И., Петров Д.Е. Система права: к продолжению дискуссии. *Государство и право*. 2003. № 1.
16. Əliyev E.Ə. İnsan hüquqları. Dərslük. Bakı : Hüquq ədəbiyyatı, 2013. 506 s.
17. Avropa hüququ. Dərslük. E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Yenidən işlənmiş və əlavə edilmiş ikinci nəşr. Bakı : Kooperasiya nəşriyyatı, 2019. 764 s.
18. Əliyev E.Ə. Polis hüququ. Dərslük. Bakı : "Günəş-B", 2017. 552 s.
19. Əliyev E., Rzayeva G., İbrahimova A., Məhərrəmov B., Məmmədrzalı Ş. İnformasiya hüququ. Dərslük. Bakı : Nurlar nəşriyyatı, 2019. 448 s.
20. Mustafazadə A., Aslanov Z. Tibb hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı : Elm və Təhsil, 2017. 204 s.